

Abbas Xuda oğlu MƏSİMOV
Tarix üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin baş müəllimi

HEYDƏR ƏLİYEVİN NEFT STRATEGİYASI AVROPANIN ENERJİ TƏHLÜKƏSİZLİYİNƏ TÖHFƏ VERİR

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan Respublikası və Türkiyə tərəfindən Trans-Anadolu Qaz Kəməri – TANAP layihəsinin irəli sürülməsi məsələləri nəzərdən keçirilir. Boru kəmərinin mərhələlərə inşa edilməsi göstərilir. 2019-cu il noyabrın 30-da Türkiyənin Ədirnə vilayətinin İpsala qəsəbəsində TANAP-ın təntənəli açılış mərasiminin keçirilməsi və bundan sonra Avropanın enerji təhlükəsizliyində mühüm rol oynayacağı izah edilir.

Açar sözlər: *qlobal, kondensat, dəhliz, seqment, konfrans, bəyanat, start, proses, strateji, karbohidrogen, alternativ.*

Giriş

Müasir dövrdə enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məsələsi Avropa İttifaqı ölkələrinin qarşısında duran ən mühüm qlobal problemlərdən biridir. Bu səbəbdən də etibarlı və təhlükəsiz neft-qaz boru kəmərlərinin çəkilməsi həmin ölkələrin diqqət mərkəzindədir. Neft-qaz ehtiyatları ilə zəngin olan Azərbaycan Respublikası müstəqilliyinin ilk dövrlərindən başlayaraq öz təbii sərvətlərini xarici bazarlara daşımaq üçün dönmədən say göstərir. Xəzər dənizi hövzəsində beynəlxalq əməkdaşlığın "Əsrin müqaviləsi" ilə əsasını qoymuş ölkəmiz MDB məkanında boru kəmərləri çəkmək təşəbbüsü ilə ilk çıxış edən respublikalardan biridir. Xatırladaq ki, ümummilli lider Heydər Əliyevin neft strategiyasını uğurla reallaşdıran Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə şəxələndirilmiş neft-qaz kəmərləri çəkilmişdir. Belə uğurla həyata keçirilən boru kəmərlərindən biri olan Avropanın enerji təhlükəsizliyində əvəzsiz rolu olacaq Trans-Anadolu Qaz Kəməri TANAP-dır.

TANAP layihəsinin yaranması

Azərbaycan Respublikasının neft-qaz sənayesi tarixində yeni eranın başlanğıcı "Şahdəniz" qaz-kondensat yatağının mərhələlərlə işlənməsi ilə əlaqədardır. "Şahdəniz" qaz yatağının çıxarıla biləcək ehtiyatları 22,1 trilyon fut və ya 1,2 trilyondan çoxdur. [1, s.18] Ümummilli lider Heydər Əliyevin qeyd etdiyi kimi "Allah Azərbaycan xalqına zəngin təbii sərvətlər bəxş etmişdir". [2]

2012-ci il iyun ayının 26-da Türkiyə ilə Azərbaycan Respublikası arasında "Cənub qaz dəhlizi"nin ikinci seqmenti Trans-Anadolu Qaz Kəməri – TANAP layihəsi ilə əlaqədar olaraq İstanbul şəhərində yekun sazişi imzalanmışdır. Bu çox mühüm sazişin imzalanması Avropa ölkələri üçün böyük əhəmiyyətə malik olan hadisəyə çevrilmişdir. Bu, Türkiyə ilə Azərbaycanın təşəbbüsü ilə yaradılmış birgə enerji layihəsidir.

2012-ci il sentyabr ayının 11-də Türkiyənin həmin dövrdəki baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğanın Azərbaycan Respublikasına işgüzar səfəri zamanı Qəbələ şəhərində sənədlərin imzalanması mərasimi başa çatdıqdan sonra mətbuat konfransı keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Respublikasının baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğan mətbuatda birgə bəyanatla çıxış etmişlər. Hər iki tərəfin bəyanatında TANAP layihəsi diqqət mərkəzində olmuşdur. Prezident İlham Əliyevin bəyanatında deyilir:

"Beynəlxalq aləmdə TANAP layihəsinə olan diqqət göstərir ki, Türkiyə-Azərbaycan həmişə olduğu kimi, lazım olan vaxtda birgə təşəbbüs göstərərək, bütün məsuliyyəti öz üzərinə götürərək bu böyük layihəyə start verdi." [3]

Baş nazir Rəcəb Tayyib Ərdoğan da TANAP layihəsinə öz xeyir-duasını vermişdir. Onun bəyanatında deyilir:

"TANAP layihəsi ilə əlaqədar imzaları İstanbulda Dolmabahçada hörmətli qardaşım ilə bərabər atdıq. Bu andan proses başladı və ən qısa zamanda, inşallah, mexanizmlər işə düşməyə başlayacaqdır". [3]

Azərbaycan Respublikası son illər ərzində öz enerji siyasətini çox uğurla və ardıcıl olaraq şaxələndirilmiş şəkildə həyata keçirir. Ölkəmizin düşünülmüş enerji strategiyası öz bəhrələrini verməkdədir. Qeyd etmək lazımdır ki, TANAP dünyanın ən iri enerji layihələrindəndir.

Avropa İttifaqı ölkələri arasında karbohidrogen ehtiyatlarının nəql edilməsi sahəsində çox ciddi problemlərin mövcud olması göstərir ki, enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi hər bir ölkənin milli təhlükəsizliyinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Son illərdə Avropada və bütün dünyada baş vermiş enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi siyasəti əyani surətdə göstərir ki, ayrı-ayrı dövlətlər çox mühüm bu problemi düşünülmüş və əlverişli şəkildə həll etmək üçün daha ciddi düşünməli, alternativ sistem layihələrinin gerçəkləşdirilməsi istiqamətində öz fəaliyyətlərini intensivləşdirməlidirlər. Bu baxımdan alternativ neft-qaz kəmərlərinin gerçəkləşdirilməsi sahəsində sınaqdan keçirilmiş təcürübəyə malik olan Azərbaycan Respublikası ən etibarlı tərəfdaş ölkə kimi Avropa ölkələrinin diqqətini daha çox cəlb edir. Xatırladaq ki, Azərbaycan Respublikası öz enerji təhlükəsizliyini tam şəkildə təmin etmişdir və özünün neft-qaz ehtiyatlarını şaxələndirilmiş şəkildə alternativ, təhlükəsiz və etibarlı yollarla ixrac edir. Artıq respublikamız öz neft-qaz ehtiyatlarını xarici bazarlara daşımaq üçün irəli sürülmüş layihələri çox uğurla reallaşdırmışdır. O cümlədən Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri təhlükəsiz surətdə çəkilərək başa çatdırılmışdır. Lakin göstəriləyi kimi, Azərbaycan böyük qaz ehtiyatlarına malikdir və hazırda qarşıda duran başlıca vəzifə öz böyük təbii yanacaq ehtiyatlarını alternativ və təhlükəsiz boru kəmərləri vasitəsilə Avropa bazarlarına daşımaqdan ibarətdir.

Hazırda Avropa İttifaqı ölkələri üçün yeganə və yeni təbii qaz yanacağı mənbəyi Azərbaycan Respublikasıdır. Yeni iri boru kəmərinin çəkilərək reallaşdırılması ölkəmizə və Avropa dövlətlərinə böyük iqtisadi fayda gətirəcəkdir. Bu baxımdan TANAP əvəzolunmaz və ən etibarlı boru kəməridir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev hələ 2014-cü ilin doqquz ayının sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunmuş iclasda TANAP-ın əhəmiyyətindən danışıraq qeyd etmişdir:

"Biz fəxr edirik ki, Azərbaycan bu tarixi layihənin icraçısıdır, lider dövlətdir. Bu hadisə doğrudan da tarixdə qalacaq, keçən əsrin sonlarında "Əsrin müqaviləsi" imzalanmışdı. Bu layihə isə XXI əsrin layihəsidir, əminəm ki, biz layihəni də uğurla icra edəcəyik". [4]

TANAP layihəsinin irəli sürüldüyü ilk dövrlərdən başlayaraq Amerika Birləşmiş Ştatları Azərbaycan Respublikasının bu təşəbbüsünə də dəstək vermişdir. 2013-cü il iyulun 17-də ABŞ konqresində Azərbaycan, Albaniya, Yunanistan və İtaliya səfirliklərinin birgə təşəbbüskarlıqları ilə "Cənub qaz dəhlizi və onun Avropanın enerji təhlükəsizliyindəki rolu" mövzusunda brifinqin keçirilməsi bu fikri bir daha təsdiq edir.

TANAP layihəsinin gerçəkləşdirilməsinə Almaniya və digər Avropa ölkələri də dəstək vermişlər. 2015-ci il fevralın 6-da Almaniyada işgüzar səfərdə olan Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Münxen Təhlükəsizlik konfransı çərçivəsində "Şaxələndirmə strategiyası" mövzusunda keçirilmiş "dəyirmi masa"da iştirak etmiş və çıxış edərək TANAP layihəsinin böyük əhəmiyyətə malik olduğunu vurğulamışdır.

TANAP layihəsi Azərbaycan Respublikası ilə bir sıra Avropa ölkələri arasında strateji əməkdaşlığın genişləndirilməsinə təkan vermişdir. 2015-ci ilin fevralında Bakıda "Cənub qaz dəhlizi" ölkələrini təmsil edən nazirlərin birgə məşvərət şurası keçirilmişdir. Məşvərət şurasında "Cənub qaz dəhlizi" layihəsinin reallaşdırılmasına inam bildirilmiş və Azərbaycan çox etibarlı və strateji tərəfdaş kimi qiymətləndirilmişdir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin bir sıra Avropa ölkələrinə rəsmi səfərləri, apardığı danışıqlar TANAP layihəsinin gerçəkləşdirilməsinə inamı daha da artırmışdır. 2015-ci il martın 4-də Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Bolqarıstana səfəri bu strateji layihənin reallaşdırılması yolunda irəliləyişə doğru atılmış mühüm bir addım oldu. Prezident İlham Əliyevin Bolqarıstan Prezidenti Rosen Plevneliyevlə görüşündə Avropanın enerji təhlükəsizliyində Azərbaycanın mühüm rol oynadığı qeyd edilmiş, Azərbaycan-Avropa İttifaqı əməkdaşlığı, investisiya qoyuluşu, TANAP strateji layihəsi və digər sahələrdə əməkdaşlığın perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparılmışdır. Sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Bolqarıstan Prezidenti Rosen Plevneliyev "Azərbaycan Respublikası ilə Bolqarıstan Respublikası arasında strateji tərəfdaşlıq haqqında birgə Bəyannamə" imzalamışlar.

Aparılmış danışıqlar, imzalanmış sazişlər və müqavilələr göstərdi ki, TANAP layihəsi proqnozlaşdırılmış vaxtda tezliklə həyata keçiriləcək və bundan sonra respublikamız Avropanın enerji təhlükəsizliyinə mühüm töhfə verəcəkdir. Azərbaycan Respublikası və Türkiyənin səmərəli əməkdaşlığının məhsulu olan TANAP layihəsi Avropa İttifaqı ölkələrində bir neçə qaz kəmərilə əlaqələndiriləcəkdir.

2015-ci il martın 17-də Türkiyənin Qars vilayətinin Selim rayonunda Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev, Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan və Gürcüstan Prezidenti Giorgi Marqvelaşvili və digər nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə TANAP-ın təməlinin qoyulması münasibətilə təntənəli mərasim keçirilmişdir.

Təntənəli mərasimdə İlham Əliyev, Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğan və Giorgi Marqvelaşvili çıxış etmişlər. İlham Əliyev demişdir: "Azərbaycanın malik olduğu nəhəng qaz ehtiyatları "Cənub qaz dəhlizi"ni təmin edəcək, bu layihə ölkələr arasında yeni əməkdaşlıq formalarının yaranmasına səbəb olacaqdır". [5]

Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan TANAP-ın alternativinin olmadığını, onun Avropa ilə Xəzər hövzəsi arasında əlaqə yaradacağını vurğulamışdır.

Gürcüstan Prezidenti Giorgi Marqvelaşvili "Cənub qaz dəhlizi"nin onun ölkəsi üçün çox önəmli olduğunu qeyd etmişdir.

Mərasimdə iştirak edən ABŞ Dövlət Departamentinin beynəlxalq enerji məsələləri üzrə xüsusi elçisi və əlaqələndiricisi Amos Hoxsteyn "Cənub qaz dəhlizi" layihəsinə onun ölkəsinin dəstək verdiyini bir daha bildirmişdir. Avropa Komissiyasının enerji məsələləri üzrə vitse-prezidenti Maroş Şevçoviç də elan etmişdir ki, TANAP layihəsinə böyük inam verən Avropa İttifaqı işlərin yüksək səviyyədə həyata keçirilməsi üçün bundan sonra da əlindən gələni edəcəkdir. Təntənəli mərasim başa çatdıqdan sonra həmin gün nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə TANAP boru kəmərinin təməli qoyulmuşdur.

TANAP-ın icra edilməsi

Trans-Anadaolu Qaz Kəməri layihəsi irəli sürüldüyü ilk dövrlərdən başlayaraq uzun mübahisələrə səbəb olmuş, müzakirələr aparılmış, lakin heç bir nəticə verməmişdir. Bu səbəbdən də bu möhtəşəm layihənin həyata keçirilməsini iki qardaş dövlət – Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası birlikdə həyata keçirməyi öz üzərinə götürmüşlər. TANAP-la bağlı ilk addım 2012-ci ilin iyun ayında İstanbulda hökumətlərarası müqavilələrin imzalanması ilə atılmışdır. 2013-cü ilin dekabr [6] ayında isə Bakıda təşkil edilən mərasimdə "Şahdəniz-2" yekun investisiya sazişi imzalandıqdan sonra layihənin gerçəkləşdirilməsi üçün səylər artırılmışdır.

Xatırladaq ki, 2015-ci il martın 17-də Türkiyənin Qars vilayətinin Selim rayonunda Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstan prezidentlərinin iştirakı ilə TANAP-ın təməlinin qoyulması münasibətilə təntənəli mərasim keçirilmişdir. 2018-ci il iyunun 21-də [6] dost və qardaş ölkələrin nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə Türkiyənin Əskişəhər ərazisində TANAP-ın açılış mərasimi keçirilmişdir. Bundan sonra Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstan respublikalarının işbirliyi və fədakarlığı nəticəsində çox sürətlə inşaat işləri aparılmışdır.

TANAP Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə ərazilərindən keçərək Avropaya uzanan 3500 [6] kilometrlik "Cənub qaz dəhlizi"nin ən mühüm hissəsidir. TANAP-ın icrasında Azərbaycan, Gür-

cüstan, Türkiyə, Bolqarıstan, Yunanıstan, Albaniya, İtaliya iştirak edir. Bosniya və Herseqovina, Monteneqro və Xorvatiya ilə Avropada enerji sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsinə dair anlaşma memorandumu imzalanmışdır.

“Cənub qaz dəhlizi” layihəsinin əsas hissəsini təşkil edən TANAP-ın inşası uzun müddət davam etmiş, üç dost və qardaş ölkənin - Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstanın ortaq və çətin səyləri ilə yeddi il yarım qədər müddətdə başa çatdırılmışdır.

2019-cu il noyabrın 30-da Türkiyənin Ədirnə vilayətinin İpsala qəsəbəsində TANAP qaz kəmərinin Avropa ilə birləşən hissəsinin təntənəli açılış mərasimi keçirilmişdir. Açılış mərasimində Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev, Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan, Gürcüstan Baş Naziri Georgi Qaxariya, Bosniya və Herseqovinanın Rəyasət Heyətinin üzvü Şefik Caferoviç, Serbiya Milli Məlisinin sədri xanım Maya Qoykoviç və digər nümayəndə heyətləri iştirak etmişlər.

Əvvəlcə “Cənub qaz dəhlizi”nin ən mühüm seqmentlərindən biri və Avropanın enerji təhlükəsizliyində mühüm amil olan TANAP – Trans-Anadolu qaz boru layihəsinin icrasına həsr olunmuş videoçarx nümayiş etdirildi. SOCAR-ın prezidenti Rövnaq Abdullayev və Türkiyənin Enerji və Təbii Sərvətlər naziri Fatih Dönməz TANAP layihəsinin əhəmiyyətindən danışdılar.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev mərasimdə çıxış etdi və TANAP haqqında dedi: “Əminəm ki, TANAP-ın ömrü uzun olacaq, TANAP Türkiyə və Azərbaycan xalqlarına, digər qonşu xalqlara fayda və tərəqqi verəcəkdir.” [6]

TANAP layihəsinin reallaşdırılmasında Türkiyə-Azərbaycan birgə səyləri mühüm rol oynamışdır. Bu dostluğu, dəstəyi xüsusi qiymətləndirən Prezident İlham Əliyev demişdir: “Türkiyə-Azərbaycan dostluğu, qardaşlığı gündən-günə möhkəmlənir. Mən bu gün dünya miqyasında ikinci belə ölkə tanıyıram ki, Türkiyə və Azərbaycan qədər bir-birinə yaxın olsun”. [6]

Digər ölkələrin iştirakı və özəl şirkətlərin maliyyə dəstəyi də TANAP-ın gerçəkləşdirilməsinə müsbət təsir etmişdir. BP şirkəti də bir tərəfdaş kimi TANAP layihəsinə qoşulmuşdur. TANAP həm də enerji təhlükəsizliyi layihəsidir. Müasir dövrdə enerji təhlükəsizliyi məsələsi dünya mətbuatının diqqət mərkəzindədir.

Açılış mərasimində çıxış edən Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan TANAP-la bağlı qeyd etmişdir: “Hər mərhələsi səbirlə, diqqətlə, Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstanın ortaq səyləri ilə ərsəyə gələn yeddi il yarım qədər müddətə çətin bir prosesi uğurla başa çatdırmağın haqlı qürurunu yaşayırıq.” [6]

Rəcəb Tayyib Ərdoğan daha sonra TANAP-ın əhəmiyyətindən danışaraq vurğulamışdır:

“TANAP Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə marşrutundan Avropaya TAP xəttinə birləşir və təbii ki, oradan davam edərək Bolqarıstan, Yunanıstan, Makedoniya, Albaniya, Serbiya, Bosniya və Herseqovina marşrutu üzərindəki ölkələr də ondan faydalanır”. [6]

Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan TANAP-ın hədəflərindən bir daha danışaraq demişdir: “TANAP Azərbaycandan Avropaya uzanan 3500 kilometrlik enerji dəhlizinin ən önəmli hissəsidir. Bu gündən etibarən Azərbaycanın təbii qazı ölkəmizin 20 vilayətindən, 67 rayonundan və 600 kəndindən keçərək artıq Avropanın qapısına, yəni, buraya çatmışdır”. [6]

Proqnozlaşdırıldığı kimi artıq 16 milyard kubmetr Azərbaycan təbii qazının Avropanın istifadəsinə verilməsi əfsanədən həqiqətə çevrilib. Bu 16 milyard kubmetr qazın 6 milyard kubmetrini Türkiyə, 10 milyard kubmetrini isə Avropa istifadə edəcək. Qarşıdakı illərdə TANAP-ın nəqləmə qabiliyyəti əvvəlcə 24 milyard kubmetrə, daha sonra isə 31 milyard kubmetrə çatdırılması planlaşdırılmışdır. Avropaya qaz nəqlinin başlanılması üçün Trans-Adriatik təbii qaz kəmərinin – TAP-ın inşası qısa müddətdə başa çatdırılacaqdır. TAP-ın inşasının 2020-ci ildə reallaşdırılması proqnozlaşdırılmışdır.

TANAP enerji təhlükəsizliyi, sülh, dostluq layihəsidir və nəinki Türkiyəyə, Azərbaycana, hətta qonşu xalqlara da fayda verəcəkdir. 2020-ci il yanvarın 20-də 2019-cu ilin yekunlarına həsr olunmuş müşavirədə Prezident İlham Əliyev bir daha TANAP -in əhəmiyyətindən danışaraq demişdir: “Keçən il TANAP qaz kəməri istismara verildi. Hesab edirəm ki, bu tarixi nailiyyətdir. Çünki TANAP “Cənub qaz dəhlizi”nin əsas hissəsidir”. [7]

Yunanıstanın Saloniki şəhərində TAP-ın təmələqoyma mərasimi keçirilərkən Avropa Komissiyası və iştirakçı dövlətlərin nümayəndə heyətlərinin rəhbərləri qaz xəttinin tikintisinin həyata keçirilməsinə güclü dəstək verəcəyini nümayiş etdirmişlər.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin neft strategiyasının həyata keçirilməsinin ilk dövrlərindən başlayaraq Amerika Birləşmiş Ştatları bütün alternativ neft-qaz layihələrinə güclü dəstək vermiş və bu dəstək həlledici rol oynamışdır. TAP-ın təmələqoyma mərasimində ABŞ bu layihəyə də dəstək verdiyini bəyan etmişdir. ABŞ-ın dövlət katibi Con Kerrinin TAP-ın təmələqoyma mərasimi iştirakçılıqlarına ünvanladığı məktubda bu enerji layihəsinin reallaşması ilə Avropa bazarlarına yeni qazın çıxışına şərait yaranacağı fikri vurğulanıb.

TAP layihəsinin maliyyələşdirilməsi də vaxtında öz həllini tapıb. Layihənin reallaşdırılmasına kredit verilməsi Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı tərəfindən həyata keçirilmişdir. Bankın enerji üzrə icraçı direktorunun məlumatına görə TAP layihəsi təqribən altı milyard avro həcmində qiymətləndirilir.

2020-ci il yanvarın 13-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin yanında 2019-cu ilin yekunlarına həsr olunmuş müşavirə keçirilib. Müşavirədə Prezident İlham Əliyev giriş nitqi söyləmişdir. TANAP-la bağlı onun nitqində deyilir:

“Məhz 2012-ci ildə TANAP üzrə imzalanmış sazişdən sonra “Şahdəniz-2” qaz-kondensat yatağının işlənməsi üçün sanksiya verilmişdir. Əgər TANAP imzalanmasaydı, “Şahdəniz-2”nin işlənilməsi başlamayacaqdı və bu gün biz bu əlavə qaz həcmi əldə edə bilməyəcəkdik”. “Bu, böyük problemlər yarada bilərdi. Ona görə həm TANAP üzrə sazişin imzalanması, həm də qaz kəmərinin vaxtından əvvəl istismara verilməsi və nəzərdə tutulmuş vəsaitə çox böyük qənaət edilməsi doğrudan da, böyük tarixi nailiyyətdir. “Cənub qaz dəhlizi”nin qalan dördüncü layihəsi də uğurla icra edilir. TAP layihəsinin icra səviyyəsi 90 faizi keçibdir. Əminəm ki, biz bu il TAP-ın istismara verilməsini də nəzərdə tutulmuş vaxtda qeyd edəcəyik”. [7]

TAP-ın tikintisi layihəuyğun və sürətlə həyata keçirilmişdir. Boru kəmərinin keçdiyi marşrut coğrafi cəhətdən mürəkkəb şəraitdə yerləşdiyindən tikinti işləri çətinliklə aparılmışdır. Marşrut boyu boru kəmərinin ən aşağı hissəsi dəniz səviyyəsindən təxminən 820 metr, ən yüksək hissəsi isə 1800 metr [7] təşkil edir. Çətinliklərə baxmayaraq inşaat işləri nəzərdə tutulduğu vaxtda başa çatdırılmışdır.

Xatırladaq ki, Türkiyə ilə Azərbaycan Respublikasının birgə enerji layihəsi olan TANAP artıq icra olunmuşdur. TAP layihəsinin reallaşdırılması isə 2020-ci ilə proqnozlaşdırılmışdı. Son rəsmi məlumatlar göstərir ki, TAP da istifadəyə verilmişdir. Trans Adriatik Boru Kəməri Şahdəniz yatağından hasil ediləcək təbii qazı Yunanıstan və Albaniya ərazisindən keçməklə İtaliyaya nəql edəcək. Uzunluğu 870 kilometr olan TAP Türkiyə-Yunanıstan sərhəddində TANAP-la birləşir. Daha sonra isə bu xətt Yunanıstan və Albaniya ərazilərindən, Adriatik dənizinin altından keçməklə İtaliyanın cənub sahillərindəkə uzanır. Cənub-Şərqi Avropa ölkələrini Şahdəniz qazı ilə təmin edəcək TAP gələcəkdə Xəzər hövzəsində hasil edilən təbii qazın Qərbi Avropanın digər böyük qaz istehlakçılıqlarına – Almaniyaya, Fransa, Avstriya, İsveçrə və Böyük Britaniyaya ötürülməsi üçün də geniş imkanlar açacaqdır. Beləliklə, Azərbaycanın zəngin qaz ehtiyatları Türkiyə və Avropa bazarlarına qısa və alternativ təhlükəsiz yolla, şəxələndirilmiş formada çatdırılacaq. Avropada enerji təhlükəsizliyi məsələlərinin həllinə əhəmiyyətli təsir göstərəcək Şahdəniz qazı yeni və iştirakçıların maraqları təmin edilən mənbədir.

Sülh, sabitlik, dostluq və əməkdaşlıq layihələri olan TANAP və TAP ölkələr arasında inteqrasiya proseslərini gücləndirəcək, şəxələndirmə nəticəsində minlərlə yeni iş yerləri yaradılacaq. TANAP-ın və TAP-ın uğurla icra olunması Azərbaycan Respublikasının tranzit əhəmiyyətini daha da artıracaq, beynəlxalq nüfuzunu yüksəldəcək və dünya ölkələri ilə iqtisadi əlaqələri daha da dərinləşəcəkdir.

Artıq TANAP çox uğurla fəaliyyət göstərməyə başlayaraq Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

Nəticə

“Əsrin müqaviləsi” ilə başlanan ümummilli lider Heydər Əliyevin yeni neft strategiyası ilk dövrlərdən başlayaraq uğurla reallaşdırılmağa başlanılmışdır. Öncə özünü neft ölkəsi kimi tanıdıran Azərbaycan Respublikası Şahdəniz neft-qaz kondensat yatağı aşkarlandıqdan sonra mühüm təbii yanacaq ixracatçısına çevrilmişdir. Respublika öz enerji ehtiyatlarını təhlükəsiz və alternativ yollarla dünya bazarına çıxarmağa başlamışdır. Ölkəmiz tərəfindən irəli sürülən neft-qaz layihələri proqnozlaşdırılmış vaxtlarda gerçəkləşdirilmişdir. Heydər Əliyevin yeni neft strategiyası Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən ardıcılıqla və yaradıcılıqla həyata keçirilməkdədir. Onun rəhbərliyi ilə Azərbaycanın neft-qaz layihələri çox uğurla reallaşdırılmışdır. Son dövrlərdə Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə irəli sürülmüş olan enerji layihələri də çox uğurla icra edilməkdədir. Trans Anadolu Qaz Kəməri və Trans Adriatik Qaz Kəməri belə uğurlu layihələrdəndir.

ƏDƏBİYYAT

1. BP Azərbaycan, Davamlı İnkişaf haqqında Hesabat arx. 2004, 18 s.
2. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. Altıncı kitab, “Azərneşr”, 1198, 418 s.
3. “Azərbaycan” qəzeti, 2012-ci il, 12 sentyabr.
4. “Azərbaycan” qəzeti, 2014-cü il, 9 oktyabr.
5. “Azərbaycan” qəzeti, 2015-ci il, 18 mart.
6. “Azərbaycan” qəzeti, 2019-cu il, 1 dekabr.
7. “Azərbaycan” qəzeti, 2020-ci il, 14 yanvar.

*Аббас Худа оглы Масимов
доктор философии по истории, ст. пред. АУК*

Нефтяная стратегия Гейдара Алиева способствует энергетической безопасности Европы*Резюме*

В статье рассматриваются вопросы совместного выдвижения проекта Трансанатолийский газопровод со стороны Азербайджанской Республики и Турции. Также указывается совместное строительство трубопровода. Анализируется открытие ТАНАП-а 30 ноября 2019-года и роль турбопроба энергетической безопасности Европы.

Ключевые слова: глобал, конденсат, коридор, сегмент, конференция, заявление, старт, процесс, стратегический, водород, альтернатива.

*Abbas Khuda Masimov
PhD in history, head teacher of the ACU*

Heydar Aliyev's oil strategy contributes to Europe's energy security*Summary*

The article considers the promotion of the Trans Anatolian Pipeline - TANAP project by the Republic of Azerbaijan and Turkey. The joint construction of the pipeline is also indicated. The opening ceremony of TANAP in Ipsala, Edirne province, Turkey, on November 30, 2019, is explained to play an important role in Europe's energy security.

Key words: global, condensate, corridor, segment, conference, statement, start, process, strategic, hydrocarbon, alternative.